

Юрій Ляшко,
завідуючий історичним музеєм
Кам'янського державного
історико-культурного заповідника
Черкаської області

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ОДНОГО З РАЙОНІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті на прикладі ситуації, яка існує на території Кам'янського району Черкаської області, висвітлюються основні тенденції, які склалися з охороною об'єктів археологічної спадщини на території нашої держави.

Ключові слова: археологія, охорона, пам'ятки, обстеження, збереження.

Проблеми збереження пам'яток археологічної спадщини нашої держави з кожним роком стають дедалі актуальнішими, оскільки швидка їх руйнація, завдяки об'єктивним і суб'єктивним чинникам, приводить до втрати цінних артефактів, залишених нашими предками. На прикладі ситуації, яка склалася з охороною пам'яток на території Кам'янського району Черкаської області, можна зрозуміти основну тенденцію стосовно стану пам'яток по всій Україні.

На сьогоднішній день на обліку в службі охорони культурної спадщини на території Кам'янського району Черкаської області нараховується 152 об'єкти, які в комплексах об'єднують 450 пам'яток. Серед них: 395 курганів,

40 неукріплених поселень і селищ (доба бронзи, ранній залізний вік, черняхівська культура), 3 городища (чорноліська культура), 2 зольники (ранній залізний вік), 1 могильник (черняхівська культура), 5 майданів (пізні середньовіччя), 2 зимівники (XVII–XVIII ст.), 1 замчище (пізні середньовіччя), 1 кладовище (доба козаччини) [1, с. 1–10].

Крім цього на обліку знаходиться територія старої осади сотенного містечка Чигиринського полку – Жаботина (перша письмова згадка 1643 р.), дослідження на території якого продовжуються і на сьогоднішній день. Там виявлено ряд нових об'єктів, що увійдуть до переліку нововиявлених пам'яток [2, с. 330–332].

Слід зазначити, що дослідження пам'яток археології на території згаданого району розпочалися ще у кінці XIX ст. Це відомі роботи любителя археології і дослідника старожитностей графа О. О. Бобринського, археолога В. В. Хвойки. Проте ґрунтовні розвідки і дослідження пам'яток розпочалися тут лише по закінченні Другої світової війни. Це розкопки відомих археологів О. І. Тереножкіна, К. Ф. Покровської, В. А. Ільїнської та Г. Т. Ковпаненко [3, с. 8–13].

Крім того автором статті з початку 80-х років XX ст. було почато роботу по проведенню ґрунтовної археологічної розвідки району. Як результат, було виявлено і нанесено на археологічну карту краю 35 пам'яток, які охоплюють період від доби бронзи до пізнього середньовіччя [4, с. 51–53].

Нажаль, майже 90% пам'яток археології, які розташовані на території краю, знаходяться в зоні ризику, оскільки розміщені на сільськогосподарських угіддях, які за останній час інтенсивно почали використовуватись. Лише невелика частина пам'яток, які за своєю структурою або положенням несприятливі для використання, зберігають первісний вигляд. В основному це відноситься до курганів, висота яких перевищує 5 м (район населених пунктів Райгород, Ярове, Михайлівка). Проте і вони іноді потрапляють під ніж бульдозера. Так були випадки, коли місцеві землевласники використовували землю з насипів курганів для своїх потреб.

Незважаючи на те, що у 80-х роках ХХ ст. співробітниками відділу археології Черкаського обласного краєзнавчого музею було проведено облік-обстеження вже відомих об'єктів на території району і з кожним землекористувачем (колгоспом) було підписано охоронне зобов'язання, проте ці зобов'язання лишилися лише на папері. По факту ні один бувший колгосп не вивів землі, на яких знаходилися пам'ятки археології із землеобороту. Після 1991 року, вже в незалежній Україні, під виглядом «швидкої приватизації і роздержавлення земель», більшість пам'яток археології на території району потрапили в приватну власність. Дійшло до того, що на початку 90-х років велика група курганів (висота від 1,5 до 5 м.) потрапила під забудову самого районного центру по колишній вул. Пролетарській. Зараз там збудовані будинки жителів міста, ведуться інтенсивні сільгоспроботи і як виправити цю недбалість, мабуть зараз ніхто не скаже!

З середини 90-х років на території області була створена і активно працювала Черкаська обласна археологічна інспекція, яка всіма можливими способами намагалася поліпшити стан охорони і збереження пам'яток археології. Проте відсутність фінансування, недосконала законодавча база та нововведення влади стосовно спрощення видачі земельних ділянок призвели до того, що у 2017 році інспекція була ліквідована. Зараз контроль за передачею земель покладено на місцеві земельні відділи, які, на жаль, ніколи не виділялися фаховою обізнаністю в пам'ятках культурної спадщини.

Великою проблемою для збереження пам'яток археології є розквіт так званої «чорної археології». Тисячі пошуковців з металодетекторами заповнили ліси і поля України. Більшість з цих людей до свого захоплення ставляться, як до засобу заробітку. Величезна кількість археологічних знахідок через інтернет-аукціони продаються «з молотка» і втрачають свою територіальну автентичність.

Тому, якщо нарешті в нашій державі не буде прийнято суворий закон про охорону культурної спадщини та створено охоронні структури з належним фінансуванням, то наші пам'ятки поступово зникнуть з лиця землі. Якщо найближчим часом не налагодити справу, то через кілька десятиліть ми втратимо історичне надбання нашого народу, а це, у свою чергу, з часом може привести до більш глобальних і негативних наслідків не лише для історичної науки, а й для всього суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Список об'єктів охорони культурної спадщини Кам'янського району Черкаської області. – Кам'янка, 2015.
2. Ляшко Ю. Ю. Козацькі зимівники в околицях Жаботина / Ю. Ю. Ляшко // «Заповідна Хортиця»: матер. ІV Міжнар. наук.-практ. конф. «Історія Запорозького козацтва: в пам'ятках та музейній практиці». – Запоріжжя, 2010.
3. Ковпаненко Г. Т. Памятники Скифской эпохи Днепровского Лесостепного Правобережья / Г. Т. Ковпаненко, С. С. Бессонова, С. А. Скорый. – К., 1989.
4. Ляшко Ю. Ю. Новые памятники скифского времени в районе Жаботина / Ю. Ю. Ляшко // «Киммерийцы и скифы»: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Мелітополь, 1992.